

DAWID CHABA, JAN KLUZA

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
Sąd Rejonowy w Kielcach

PRAWO DO BYCIA ZAPOMNIANYM A ZATARCIE SKAZANIA

1. WPROWADZENIE

W ustawodawstwach krajowych wielu państw istnieje instytucja określana jako zatarcie skazania – przykładowo hiszpańskie ustawodawstwo przewiduje, że w razie wygaśnięcia odpowiedzialności karnej skazanego powinien on być zintegrowany w wykonywaniu swoich praw obywatelskich¹. Z kolei na terenie Anglii i Walii obowiązująca ustawa o rehabilitacji przestępców nakazuje traktować osobę, co do której nastąpiło zatarcie skazania, jako niekaraną². Co do zasady zatarcie skazania polega na tym, że skazanie za określone przestępstwo po upływie odpowiedniego okresu uważa się za niebyłe. W związku z tym, jak wynika z polskiego kodeksu karnego³, sprawca nie powinien ponosić dalszych negatywnych skutków związanych z popełnieniem w przeszłości danego czynu. Równocześnie jednak w oparciu o ustawodawstwo unijne istnieje tzw. prawo do bycia zapomnianym, które zostało określone na gruncie ogólnego

¹ B. STEFAŃSKA, *Zatarcie skazania*, Warszawa 2014, s. 83.

² K. BANASIK, *Zatarcie skazania w angielskim prawie karnym*, «PiP» 4/2018, s. 114.

³ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 17); dalej: k.k.

rozporządzenia o ochronie danych osobowych⁴. Są to pojęcia odrębne i związane z różnymi kontekstami; mają też odmienne implikacje, jednak odnoszą się do wspólnego zagadnienia, jakim jest skutek w postaci braku obecności w bazach dotyczących karalności.

Podstawowy problem badawczy stanowi kwestia, jakie są wzajemne relacje pomiędzy prawem do bycia zapomnianym na gruncie RODO a zatarciem skazania uregulowanym w krajowym porządku prawnym. Hipoteza robocza na gruncie niniejszego artykułu stanowi, że prawo do zapomnienia wynikające z przepisów dotyczących ochrony danych osobowych obejmuje swoim zakresem także prawo do zatarcia skazania i anonimizacji danych osobowych byłego sprawcy przestępstwa. Podstawowym celem opracowania jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy prawo do bycia zapomnianym wynikające z RODO może stanowić podstawę na przykład usunięcia danych osobowych sprawcy z artykułu prasowego po upływie okresu zatarcia skazania. Wspomniana kwestia była także przedmiotem skargi przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w sprawie o sygnaturze akt 57292/16. Zagadnienie to było również przedmiotem rozważań Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją RP art. 106a k.k. wyłączającego zatarcie skazania w niektórych okolicznościach.

2. PRAWO DO BYCIA ZAPOMNIANYM NA GRUNCIE RODO

Prawo do bycia zapomnianym jest jednym z kluczowych praw przysługujących osobom w ramach rozporządzenia ogólnego o ochronie danych osobowych. RODO, które weszło w życie w 2018 r., wprowadza zasady dotyczące ochrony danych osobowych w Unii Europejskiej. Rozporządzenie unijne przewiduje wiele szczególnych uprawnień osób, których

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE L 119 z 2016 r., s. 1); dalej: RODO.

dane dotyczą, w związku z przetwarzaniem ich danych. Uprawnienia te dotyczą między innymi:

- a. uzyskania kopii danych podlegających przetwarzaniu (art. 15 ust. 3);
- b. sprostowania danych (art. 16);
- c. ograniczenia (zablokowania) przetwarzania danych (art. 18);
- d. przenoszenia danych (art. 20);
- e. sprzeciwu wobec przetwarzania danych (art. 21);
- f. niepodlegania zautomatyzowanym decyzjom, w tym profilowaniu (art. 22);
- g. prawa do usuwania danych – tzw. prawa do bycia zapomnianym (art. 17)⁵.

Prawo do zapomnienia ma na celu umożliwienie między innymi jednostkom kontrolowania swoich danych w sieci. W samym już motywie 65 preambuły RODO wskazano, że każda osoba fizyczna powinna mieć prawo do sprostowania danych osobowych jej dotyczących oraz prawo do „bycia zapomnianym”, jeżeli zatrzymywanie takich danych narusza RODO, prawo UE lub prawo państwa członkowskiego, któremu podlega administrator⁶. Jak wskazywał Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 30 listopada 2021 r.: „Art. 17 ust. 1 lit. d RODO określa uprawnienia osoby, której dane dotyczą, a która ma prawo żądania od administratora niezwłocznego usunięcia dotyczących jej danych osobowych, w przypadku, gdy dane te były przetwarzane niezgodnie z prawem”⁷. Zatem jak wynika z powyższego wyroku, prawo do zapomnienia stanowi jedno z uprawnień osoby, której dane są przetwarzane, i obejmuje ono między innymi sytuację, kiedy administrator przetwarza takie dane w sposób nielegalny. Nie jest to jednak jedyny przypadek, kiedy można skorzystać z tego uprawnienia.

Prawo do zapomnienia wskazane w art. 17 RODO daje osobom prawo żądania od administratora danych usunięcia swoich danych osobowych

⁵ P. FAJGIELSKI, Unijna reforma ochrony danych osobowych a działalność urzędów stanu cywilnego, «Metryka» 2/2017, s. 103.

⁶ M. BAROWICZ, RODO w spółkach kapitałowych z uwzględnieniem uwarunkowań zagrożenia epidemicznego COVID-19, «Przegląd Prawa Handlowego» 3/2021, s. 26.

⁷ Wyrok NSA z 30 listopada 2021 r., III OSK 4558/21, «Lex» nr 3264199.

bez zbędnej zwłoki. To oznacza, że w określonych sytuacjach osoba ma prawo do usunięcia swoich danych osobowych, a firmy lub organizacje są zobowiązane do spełnienia tego żądania⁸. Wskazany przepis normuje także, że osoba, której dane dotyczą, ma prawo żądania od administratora niezwłocznego usunięcia dotyczących jej danych osobowych. Administrator natomiast ma obowiązek bez zbędnej zwłoki usunąć dane osobowe, jeżeli zachodzi jedna z następujących okoliczności:

- a. dane osobowe nie są już niezbędne do celów, w których zostały zebrane lub w inny sposób przetwarzane;
- b. osoba, której dane dotyczą, cofnęła zgodę, na której opiera się przetwarzanie, i nie ma innej podstawy prawnej przetwarzania;
- c. osoba, której dane dotyczą, wnosi sprzeciw wobec przetwarzania i nie występują nadrzędne prawnie uzasadnione podstawy przetwarzania;
- d. dane osobowe były przetwarzane niezgodnie z prawem;
- e. dane osobowe muszą zostać usunięte w celu wywiązania się z obowiązku prawnego przewidzianego w prawie Unii lub prawie państwa członkowskiego, któremu podlega administrator;
- f. dane osobowe zostały zebrane w związku z oferowaniem usług społeczeństwa informacyjnego⁹.

Pierwsza ze wskazanych przesłanek, tj. możliwość usunięcia danych osobowych w stosunku do danych osobowych, które nie są już niezbędne do celów, w których zostały zebrane, odnosi się do art. 5 ust. 1 lit. b RODO. W myśl tego artykułu dane powinny być „zbierane w konkretnych, wyraźnych i prawnie uzasadnionych celach i nieprzetwarzane dalej w sposób niezgodny z tymi celami” (czyli tzw. zasada celowości). Jeżeli brakuje zatem tego celu (albo cel przestał istnieć) – dane nie powinny być przetwarzane. Związane jest to także z art. 5 ust. 1 lit. e RODO, zgodnie z którym dane powinny być „przechowywane w formie umożliwiającej identyfikację osoby, której dane dotyczą, przez okres nie dłuższy, niż jest to niezbędne do celów, w których dane te są przetwarzane” (zasada

⁸ K. CIUĆKOWSKA, P. SOSNOWSKI, Zakres terytorialny prawa do bycia zapomnianym. Głosa do wyroku TS z 24 września 2019 r., C-507/17, «Głosa» 2/2022, s. 130-131.

⁹ Art. 17 ust. 1 RODO.

ograniczenia czasu przetwarzania danych)¹⁰. Po upływie tego czasu także dana osoba ma prawo do zapomnienia tych danych.

Drugi z wymienionych wypadków (tj. cofnięcie zgody) związany jest z sytuacją, kiedy to po wycofaniu zgody administrator danych nie posiada innej podstawy prawnej do dalszego przetwarzania danych osobowych danej osoby. Osoba, która wyraziła zgodę na przetwarzanie danych, ma bowiem prawo do jej wycofania w każdej chwili. Może to być jednak nieskuteczne, kiedy na przykład administrator przetwarzał dane w oparciu o zgodę, a dalsze przetwarzanie opiera już na innej podstawie prawnej (np. przepis prawa).

Trzecia przesłanka do skorzystania z prawa do zapomnienia (tzn. wniesienie sprzeciwu) dotyczy sytuacji, kiedy zostanie wyrażony sprzeciw, wskazany w art. 21 RODO. Związane jest to z tym, że osoba, której dane dotyczą, ma prawo w dowolnym momencie wnieść sprzeciw – z przyczyn związanych z jej szczególną sytuacją – wobec przetwarzania dotyczących jej danych osobowych, w tym profilowania na podstawie tych przepisów. Wtedy administratorowi nie wolno już przetwarzać tych danych osobowych, chyba że wykaże on istnienie ważnych prawnie uzasadnionych podstaw do przetwarzania, nadrzędnych wobec interesów, praw i wolności osoby, której dane dotyczą, lub podstaw do ustalenia, dochodzenia lub obrony roszczeń¹¹.

Czwarty przypadek umożliwiający skorzystanie z prawa do bycia zapomnianym związany jest z niezgodnością przetwarzania danych osobowych z prawem. Chodzi tutaj przede wszystkim o sytuacje, kiedy administrator nie legitymuje się odpowiednią podstawą uprawniającą go do przetwarzania danych.

Kolejna, piąta sytuacja umożliwiająca skorzystanie z tego prawa dotyczy przypadku, gdy dane osobowe muszą zostać usunięte w celu

¹⁰ M. PIECH, *Pośrednicy internetowi w prawie Unii Europejskiej. Rola i obowiązki wobec treści użytkowników*, Warszawa 2019, s. 326.

¹¹ J. GLUMIŃSKA-PAWLIC, D. BIELECKA, K. DERELA, P. GRZYBCZYK, A. HOFMAN, J. MARKOWICZ, M. MIKUŁA, A. MROZIŃSKA, A. OLEŚ, K. ORPIK, J. SIKORSKI, Ł. ZARZYCKI, *Jakie uprawnienia przysługują osobom, których dane dotyczą?*, [w:] *Działalność gospodarcza w sektorze MŚP. Praktyczne aspekty tworzenia, funkcjonowania i likwidacji przedsiębiorstwa*, red. J. GLUMIŃSKA-PAWLIC, Warszawa 2020, s. 319.

wywiązania się z obowiązku prawnego przewidzianego w prawie UE lub prawie państwa członkowskiego, któremu podlega administrator. Skorzystanie z tej przesłanki wymaga wskazania przepisu szczególnego, z którego wynika obowiązek usunięcia danych (przepisy krajowe albo unijne).

Ostatnia z wymienionych sytuacji zaś odnosi się do sprawy, w której dane osobowe zostały zebrane w związku z oferowaniem usług społeczeństwa informacyjnego. Usługi społeczeństwa informacyjnego stanowią, według definicji z art. 4 pkt 25 RODO – usługi świadczone zazwyczaj za wynagrodzeniem, na odległość, drogą elektroniczną i na indywidualne żądanie odbiorcy usług (głównie z użyciem Internetu)¹².

Skorzystanie zatem z prawa do bycia zapomnianym odnosi się nie tylko do sytuacji, kiedy przetwarzanie danych odbywa się w sposób niezgodny z prawem, lecz istnieje także wiele innych przesłanek do użycia tego prawa.

Zastosowanie tego prawa co do zasady ma bezpłatny charakter. Jeżeli jednak żądania osoby, której dane dotyczą, są ewidentnie nieuzasadnione lub nadmierne, w szczególności ze względu na swój ustawiczny charakter, administrator może wtedy pobrać adekwatną opłatę, uwzględniając administracyjne koszty udzielenia informacji, prowadzenia komunikacji lub podjęcia żądanych działań, albo ewentualnie odmówić podjęcia działań w związku z żądaniem. Obowiązek wykazania, że żądanie ma ewidentnie nieuzasadniony lub nadmierny charakter, spoczywa na administratorze. Co więcej, samo sformułowanie „prawo do bycia zapomnianym”, użyte w danym artykule, ma także zróżnicowane możliwe interpretacje:

- a. jako określenie opisowe uprawnienia do usuwania danych;
- b. jako specyficzna forma prawa do usunięcia danych;
- c. jako dodatkowe uprawnienie podmiotu danych, który żąda usunięcia swoich danych¹³.

¹² M. ROJSZCZAK, *Ochrona prywatności w cyberprzestrzeni z uwzględnieniem zagrożeń wynikających z nowych technik przetwarzania informacji*, Warszawa 2019, s. 335.

¹³ P. FAJGIELSKI, *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 293.

Dodatkowo, jeżeli jednak administrator upublicznił wcześniej określone dane osobowe, a ma on obowiązek usunąć te dane osobowe, to wówczas (biorąc pod uwagę dostępną technologię i koszt realizacji) administrator musi podjąć rozsądne działania w stosunku do innych administratorów przetwarzających te dane. Powinien on wtedy poinformować administratorów przetwarzających te dane osobowe, że osoba, której dane dotyczą, żąda, by administratorzy ci usunęli wszelkie łącza do tych danych, kopie tych danych osobowych lub ich replikacje¹⁴.

Warto wskazać także na różnego rodzaju sytuacje, kiedy prawo do zapomnienia może być zastosowane w praktyce. Przykładowo może to mieć miejsce, gdy dana osoba postanawia usunąć swoje dane z profilu w mediach społecznościowych. Może to nastąpić również między innymi w przypadku przetwarzania danych osobowych dziecka bez zgody rodzica lub opiekuna prawnego. Prawo to ma znaczenie także w przypadkach, gdy osoba, której dane dotyczą, wyraziła zgodę jako dziecko, gdy nie była w pełni świadoma ryzyka związanego z przetwarzaniem, a w późniejszym czasie chce usunąć takie dane osobowe, w szczególności z Internetu. Osoba, której dane dotyczą, powinna móc wykonywać to prawo, mimo że już nie jest dzieckiem¹⁵.

Innym przykładem jest sytuacja, kiedy do skorzystania z tego prawa może dojść po zakończeniu stosunku pracy lub współpracy, kiedy nie ma podstaw prawnych do dalszego przechowywania danych pracowniczych. Z orzecznictwa można także wskazać, że prawo do bycia zapomnianym jest również rozumiane jako uprawnienie osoby, której dane dotyczą, do żądania od dostawcy wyszukiwarki internetowej usunięcia linków

¹⁴ Art. 17 ust. 2 RODO.

¹⁵ P. SZUSTAKIEWICZ, Ochrona danych osobowych w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego po czterech latach od wejścia w życie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), «Wojskowy Przegląd Prawniczy» 4/2022, s. 42.

do stron internetowych z listy wyników wyszukiwania wyświetlanej po wpisaniu w polu wyszukiwania jej imienia i nazwiska¹⁶.

Ponadto, warto wspomnieć, że przepisy RODO wskazują także wprost na sytuacje, kiedy nie jest konieczne stosowanie omówionych regulacji i prawo do zapomnienia nie obowiązuje – następuje to w zakresie, w jakim to przetwarzanie jest niezbędne:

- a. do korzystania z prawa do wolności wypowiedzi i informacji;
- b. do wywiązania się z prawnego obowiązku wymagającego przetwarzania na mocy prawa UE lub prawa państwa członkowskiego, któremu podlega administrator, lub do wykonania zadania realizowanego w interesie publicznym lub w ramach sprawowania władzy publicznej powierzonej administratorowi;
- c. z uwagi na względy interesu publicznego w dziedzinie zdrowia publicznego;
- d. do celów archiwalnych w interesie publicznym, do celów badań naukowych lub historycznych lub do celów statystycznych, o ile prawdopodobne jest, że prawo do bycia zapomnianym uniemożliwi lub poważnie utrudni realizację celów takiego przetwarzania;
- e. do ustalenia, dochodzenia lub obrony roszczeń¹⁷.

Prawo do zapomnienia nie jest zatem absolutne i ma swoje ograniczenia¹⁸. Z uwagi na to, nie w każdym przypadku skorzystanie przez daną osobę z prawa do bycia zapomnianym będzie zatem możliwe. Warto zwrócić uwagę przede wszystkim na pierwszą ze wskazanych przesłanek, tj. gdy prawo do zapomnienia nie obejmuje sytuacji, kiedy przetwarzanie danych jest niezbędne do korzystania z prawa do wolności wypowiedzi i informacji (co obejmuje swoim zakresem także

¹⁶ Wyrok TS z 13 maja 2014 r., C-131/12, ZOTSiS 2014, nr 5, poz. I-317 – sprawa C-131/12, *Google Spain SL i Google Inc. p. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) i Mario Costeja Gonzálezowi*. Sprawa dotyczyła prawa do zapomnienia na gruncie RODO. W jej ramach TSUE orzekł, że wyszukiwarka Google musi usuwać z wyników wyszukiwania linki dotyczące nieaktualnych spraw. Natomiast podstawą usunięcia musi być wniosek zainteresowanej strony.

¹⁷ Art. 17 ust. 3 RODO.

¹⁸ J. GŁOBCNIK, *The Right to Be Forgotten is Taking Shape: CJEU Judgments in GC and Others (C-136/17) and Google v CNIL (C-507/17), «GRUR International» 4/2020, s. 387.*

działalność dziennikarzy, mediów oraz prasy)¹⁹. Istotne jest to o tyle, że wolność wypowiedzi i informacji to jedna z kluczowych wartości demokratycznych społeczeństw. Obejmuje ona prawo jednostek do wyrażania swoich przekonań, zdobywania i przekazywania informacji oraz udziału w debatach publicznych. W dzisiejszym świecie dziennikarze, media oraz prasa pełnią niezwykle istotną rolę w zapewnianiu dostępu do różnorodnych informacji i kształtowaniu opinii publicznej²⁰. Dlatego istnieje potrzeba ochrony tej sfery działalności w kontekście przetwarzania danych osobowych.

Warto także wspomnieć o wzajemnych relacjach między przetwarzaniem danych osobowych a prawem do wolności wypowiedzi. Zgodnie bowiem z art. 85 RODO państwa członkowskie przyjmują przepisy pozwalające pogodzić prawo do ochrony danych osobowych na mocy niniejszego rozporządzenia z wolnością wypowiedzi i informacji, w tym do przetwarzania dla potrzeb dziennikarskich oraz do celów wypowiedzi akademickiej, artystycznej lub literackiej. Z uwagi na to przetwarzanie danych osobowych może być niezbędne do korzystania z prawa do wolności wypowiedzi w sytuacjach, gdy dane te są wykorzystywane w celu wyrażania opinii, przekazywania informacji lub uczestnictwa w debatach publicznych.

Dla przetwarzania do celów dziennikarskich lub do celów wypowiedzi akademickiej, artystycznej lub literackiej państwa członkowskie na gruncie RODO są nawet zobowiązane do tego, aby określić w swoich porządkach prawnych odstępstwa lub wyjątki od rozdziału II („Zasady”), rozdziału III („Prawa osoby, której dane dotyczą”), rozdziału IV („Administrator i podmiot przetwarzający”), rozdziału V („Przekazywanie danych osobowych do państw trzecich lub organizacji międzynarodowych”), rozdziału VI („Niezależne organy nadzorcze”), rozdziału VII („Współpraca i spójność”) oraz rozdziału IX („Szczególne sytuacje związane z przetwarzaniem danych”), jeżeli są one niezbędne,

¹⁹ M. CZERNIAWSKI, *Komentarz do art. 17, [w:] RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz*, red. E. BIELAK-JOMAA, D. LUBASZ, Warszawa 2018, s. 528.

²⁰ W. MOJSKI, *Konstytucyjna ochrona wolności wypowiedzi w Polsce*, Lublin 2014, s. 48-49.

by pogodzić prawo do ochrony danych osobowych z wolnością wypowiedzi i informacji²¹.

Chociaż prawo do wolności wypowiedzi jest istotne, przetwarzanie danych osobowych w jego ramach musi być zgodne z zasadą proporcjonalności. Oznacza to, że zbieranie, przechowywanie i wykorzystywanie danych osobowych musi być ograniczone do minimum niezbędnego do osiągnięcia celów związanych z wolnością wypowiedzi. Prowadzi to do wniosku, że choć przetwarzanie danych osobowych w kontekście wolności wypowiedzi może być uzasadnione i konieczne, należy zachować równowagę pomiędzy tym prawem a ochroną danych osobowych oraz innymi wartościami i prawami jednostki i społeczeństwa²².

Tymczasem prawo do zapomnienia może wchodzić w konflikt z prawem do wolności wypowiedzi i informacji. W przypadku mediów i dziennikarzy dane osobowe często przetwarzane są w celu publikowania informacji, raportów i artykułów. Ograniczenie dostępu do takich informacji poprzez prawo do zapomnienia mogłoby prowadzić do niepożądanych skutków, takich jak cenzura treści czy też utrudnienie pracy dziennikarzy. Z uwagi na to RODO przewiduje wyjątek od prawa do zapomnienia w przypadkach, kiedy przetwarzanie danych jest niezbędne do korzystania z prawa do wolności wypowiedzi i informacji. Ten wyjątek jest istotny, aby nie naruszać wartości demokratycznych i umożliwić mediom oraz innym podmiotom działającym w obszarze informacyjnym przetwarzanie danych w celu realizacji ich misji społecznej.

Warto także wskazać, że osoba, której dane dotyczą, może złożyć wniosek o usunięcie swoich danych do administratora danych. Administrator ma obowiązek zweryfikować żądanie i spełnić je, chyba że istnieją podstawy prawne do dalszego przetwarzania. W przypadku odmowy administrator musi poinformować osobę o przyczynach odmowy. Ponadto, prawo do zapomnienia ma duży wpływ na ochronę prywatności i kontroli nad danymi osobowymi. Pozwala to na ochronę

²¹ Art. 85 ust. 2 RODO.

²² Ł. NASIADKA, *Prawo do bycia zapomnianym w perspektywie przetwarzania danych osobowych*, «Studia Prawa Publicznego» 2(42)/2013, s. 84-85.

tożsamości i historii osobistej każdej jednostki, jednocześnie stawiając pewne obowiązki na administratorach danych, aby zachować zgodność z przepisami RODO²³.

Podsumowując, prawo do zapomnienia stanowi istotne narzędzie ochrony prywatności w erze cyfrowej. Daje osobom kontrolę nad ich danymi osobowymi i umożliwia usunięcie danych w odpowiednich okolicznościach. Jednocześnie wymaga od administratorów danych przestrzegania przepisów oraz dbałości o ochronę danych osobowych²⁴.

3. ZATARCIE SKAZANIA W POLSKIM PORZĄDKU PRAWNYM

Zatarcie skazania polega na tym, że po upływie czasu określonego w ustawie²⁵ dane przestępstwo uważa się za niebyłe, a wpis o skazaniu usuwa się z rejestru skazanych. Prawo do zatarcia skazania jest istotnym aspektem w polskim prawie karnym, pozwalającym na przywrócenie pewnych praw i możliwości osobom, które zostały skazane za popełnienie przestępstwa. Dotyczy to przede wszystkim możliwości ubiegania się o określone stanowiska publiczne, możliwości wykonywania określonych zawodów oraz wielu innych. W licznych przypadkach bowiem celem uzyskania określonego stanowiska (np. posła czy też startowania w wyborach samorządowych albo wpisu na listę adwokatów lub radców prawnych) konieczne jest spełnienie warunku niekaralności. Natomiast instytucja zatarcia skazania stwarza skazanemu możliwość powrotu do normalnego życia w społeczeństwie, bez „piętna” osoby skazanej, bez konsekwencji wynikających z tego, że była wobec niego orzeczona określona kara prawomocnym wyrokiem. Zasada ta ma na

²³ Y. PADOVA, *Is the right to be forgotten a universal, regional, or 'glocal' right*, «International Data Privacy Law» 9/2019, s. 5.

²⁴ K. ŁAKOMIEC, *Konstytucyjna ochrona prywatności. Dane dotyczące zdrowia*, Warszawa 2020, s. 173.

²⁵ Zgodnie z art. 107 k.k. może to być 10 lat, 5 lat, 3 lata lub 1 rok od wykonania lub darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania, w zależności od konkretnego przypadku.

celu umożliwienie dawnym skazanym reintegracji społecznej i dalszego życia bez ciągłego obciążenia skazą²⁶.

Zatarcie to prowadzi do pewnej formy rehabilitacji społecznej i przywrócenia niektórych praw osobom skazanym. Regulacje związane z tą instytucją w Polsce zawarte są w rozdziale XII kodeksu karnego. Kategorie brzmienie art. 106 k.k. w części *in fine* odnośnie do tego, że „wpis o skazaniu usuwa się” powoduje, że wpis podlega usunięciu z urzędu bez wniosku skazanego²⁷. Nie wszystkie przestępstwa podlegają jednak zatarciu, bowiem art. 106a k.k. przewiduje, że nie podlega zatarciu skazanie na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, jeżeli pokrzywdzony był małoletnim poniżej lat 15. Jak wskazywał natomiast Sąd Najwyższy, zatarcie skazania rodzi fikcję prawną, w której „osoba, wobec której nastąpiło zatarcie skazania, może w każdej sytuacji twierdzić, że jest osobą niekaraną, natomiast sądy nie mogą powoływać się na poprzednią karalność”²⁸. Zatarcie skazania nie powoduje natomiast tego, że popełnione uprzednio przestępstwo uważa się za niebyłe²⁹. Nie powoduje bowiem anulowania skutków wcześniejszego skazania w sposób retrospektywny (z mocą wsteczną), ale zamiast tego skutki te przestają działać na przyszłość. Jak wskazał Sąd Najwyższy, zatarcie skazania nie oznacza wykreślenia wyroku wstecznie z porządku prawnego jako nieistniejącego ani nie likwiduje całkowicie wszystkich skutków skazania, jak utrata określonych praw, urzędów, orderów czy odznaczeń. Chociaż skazanie traktowane jest jakby nigdy nie miało miejsca, to dopiero po jego zatarciu zaczyna obowiązywać fikcja prawna, która uniemożliwia wywołanie negatywnych konsekwencji prawnych

²⁶ <http://www.adwokatlawicki.pl/2019/05/09/zatarcie-skazania/> [dostęp 25 listopada 2023 r.].

²⁷ J. WARYLEWSKI, *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2020, s. 643.

²⁸ Z. SIENKIEWICZ, *Nauka o karze, środkach karnych i zasadach wymiaru*, [w:] *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, red. M. BOJARSKI, Warszawa 2020, s. 492.

²⁹ T. PILIKOWSKI, *Zatarcie skazania jako zdarzenia prawnego*, «Prokuratura i Prawo» 9/2021, s. 94; K. BANASIK, *Istota zatarcia skazania*, «Wojskowy Przegląd Prawniczy» 2/2017, s. 41.

dla skazanego³⁰. Jednak od chwili zatarcia skazania nie mogą występować żadne negatywne konsekwencje związane z tym skazaniem, ponieważ skazany odzyskuje status osoby niekaranej, co oznacza, że nie powinien być dłużej dotknięty ograniczeniami, które były związane z tym skazaniem. Rozpowszechnienie informacji o zatartym skazaniu może zatem stanowić naruszenie dóbr osobistych na gruncie cywilnym, jak i stanowić podstawę odpowiedzialności za zniesławienie, chyba że wymaga tego interes publiczny³¹.

Jak wskazywano wyżej, co do zasady zatarcie skazania następuje *ex lege*, a więc z urzędu. Stanowi to zatem zdarzenie prawne, które następuje z upływem określonego w art. 107 k.k. upływu czasu od wykonania, darowania lub przedawnienia wykonania kary. Zatarcie skazania nie może jednak nastąpić przed wykonaniem, darowaniem lub przedawnieniem wykonania środka karnego, kompensacyjnego lub przepadku i wykonaniem środka zabezpieczającego (art. 107 § 6 k.k.). Okres konieczny do zatarcia skazania jest powiązany z rodzajem sankcji karnej. Ustawodawca wychodzi z założenia, że im orzeczono surowszą karę, tym dłużej skazany powinien ponosić jej konsekwencje. Dlatego też w razie skazania na karę pozbawienia wolności lub karę 25 lat pozbawienia wolności, zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem 10 lat, a w przypadku kary dożywotniego pozbawienia wolności, zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem 10 lat od uznania jej za wykonaną, od darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania. Z kolei w razie orzeczenia kary ograniczenia wolności okres ten wynosi trzy lata, a w przypadku grzywny – jeden rok. W sytuacji zaś gdy sąd odstąpił od wymierzenia kary, zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem roku od wydania prawomocnego orzeczenia.

Samo zaś „Usunięcie wpisu z rejestru jest czynnością techniczną o charakterze deklaratoryjnym, a nie konstytutywnym, chociażby zatem czynności tej faktycznie nie dokonano, i tak z chwilą zatarcia skazania

³⁰ Postanowienie SN z 26 października 2020 r., II KK 305/19, «Lex» nr 3081237.

³¹ Wyrok SN z 29 października 2015 r., I CSK 893/14, «Lex» nr 1991135; R. KRAJEWSKI, *Zatarcie skazania w prawie karnym*, «PiP» 11/2007, s. 105.

uważa się je za niebyłe³². Regulację dotyczącą czynności usunięcia wpisu z Krajowego Rejestru Karnego określa art. 14 ust. 1 ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym³³, wskazujący, że dane usuwa się, jeżeli z mocy prawa skazanie uległo zatarciu.

Ustawodawca przewiduje jednak możliwość wcześniejszego zatarcia skazania, co następuje na wniosek skazanego po upływie pięciu lat. Dotyczy to sytuacji, gdy wymierzona kara nie przekraczała trzech lat pozbawienia wolności, jeżeli skazany w tym okresie przestrzegał porządku prawnego (art. 107 § 2 k.k.). Wówczas w przedmiocie tym orzeka sąd, który wydał wyrok skazujący w pierwszej instancji, a jeżeli w pierwszej instancji orzekało kilka sądów, właściwy jest sąd, który jako ostatni wydał wyrok skazujący. Jeżeli orzekały sądy w różnych instancjach, to właściwy jest sąd wyższego rzędu (art. 37 § 2 kodeksu karnego wykonawczego³⁴). Orzekanie zatem o zatarciu skazania stanowi wyjątek od reguły i następuje tylko na wniosek skazanego³⁵.

Prawo do zatarcia skazania jest ważne z perspektywy reintegracji społecznej skazanych, którzy odbyli swoje kary i chcą wrócić do normalnego życia. Zatarcie skazania pozwala skazanym odzyskać część swoich praw i możliwości, które mogły zostać utracone w wyniku skazania. To może obejmować prawo do ubiegania się o określone stanowiska pracy, wykonywania pewnych zawodów itd. Reintegracja społeczna jest kluczowym celem karania, ponieważ ma na celu zapobieganie recydywie i wspieranie skazanych w prowadzeniu życia zgodnego z prawem. Zatarcie skazania jest jednym z narzędzi wspierających ten proces, umożliwiając skazanym pełniejsze uczestnictwo w życiu społecznym. Pomaga to osobom w odbudowaniu swojego życia zawodowego i społecznego, redukując negatywne skutki skazania. Daje im szansę na nowy

³² L. WILK, *Komentarz do art. 106, [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. M. FILAR, Warszawa 2016, s. 752.

³³ Ustawa z 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1068).

³⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 127).

³⁵ D. KWIATKOWSKI, *Problematyka wydawania przez sąd karny postanowień o zatarciu skazania z mocy prawa*, «Przegląd Sądowy» 7-8/2022, s. 145.

początek w społeczeństwie. Jednocześnie istnieją określone warunki i wyjątki, które muszą być spełnione, aby uzyskać to prawo³⁶. Zatarcie skazania powoduje, że z Krajowego Rejestru Karnego jest usuwana informacja o karalności danej osoby. W konsekwencji skazany w składanych oświadczeniach, nawet pod rygorem odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia, może wskazywać że nie był karany³⁷. Co więcej, po zatarciu skazania skazany „ma prawo domagać się, aby odpowiednie notatki znajdujące się w rejestrach prowadzonych przez organy państwowe i samorządowe, a także przez zakłady pracy, zostały usunięte; w przeciwnym wypadku powstałaby niespójność prawa”³⁸.

W kontekście skutków zatarcia skazania opinie w doktrynie są jednak podzielone. Zatarcie skazania stanowi bowiem fikcję prawną i jego skutki odnoszą się przede wszystkim do sfery prawnej³⁹. Osoby trzecie nie mają jednak obowiązku postrzegać skazanego jako osoby nigdy niekaranej⁴⁰. Sąd Najwyższy wskazał bowiem, że zatarcie skazania zdecydowanie ma wpływ na sferę prawną, tworząc iluzję, że osoba skazana nie jest dłużej traktowana jako karana. Nie ma jednak możliwości zmiany obiektywnych faktów, takich jak popełnione przestępstwo czy wydany wyrok. Co więcej, zatarcie skazania nie wpływa na znaczenie tego wyroku w postępowaniu cywilnym, zgodnie z zapisami art. 11 kodeksu postępowania cywilnego⁴¹. Wskazać również należy, że zatarcie skazania nie uniemożliwia ustalania, w trybie przewidzianym w art. 75 k.p.a., że dana osoba, będąc biegłym, popełniła czyn, który może mieć negatywny wpływ na jej wiarygodność lub rękojmię w rozumieniu przepisów dotyczących biegłych sądowych, zarówno sam w sobie, jak i w kontekście innych okoliczności. Choć zatarcie skazania może

³⁶ B.J. STEFAŃSKA, *Zatarcie skazania z mocy prawa*, «Prokuratura i Prawo» 2/2008, s. 78.

³⁷ R. KRAJEWSKI, *Zatarcie skazania...*, s. 104; B. STEFAŃSKA, *Skutki zatarcia skazania*, «Prokuratura i Prawo» 10/2007, s. 54.

³⁸ R. KRAJEWSKI, *Zatarcie skazania...*, s. 105.

³⁹ *Ibidem*, s. 104.

⁴⁰ B.J. STEFAŃSKA, *Zatarcie skazania...*, s. 56.

⁴¹ Wyrok SN z 29 października 2015 r., I CSK 893/14, «Lex» nr 1991135; zob. także postanowienie SN z 7 czerwca 2019 r., I CSK 793/18, «Lex» nr 2686282; wyrok SA w Katowicach z 22 października 2019 r., V ACa 95/18, «Lex» nr 2977548.

oznaczać, że dana osoba nie jest już formalnie traktowana jako karana, to jednak przy ocenie jej rzetelności istotne są przede wszystkim jej dotychczasowe życie i zachowanie, a nie tylko fakt bycia karaną lub niekaraną⁴².

4. PRAWO DO ZAPOMNIENIA A ZATARCIE SKAZANIA – WYROK ETPC

W związku z dwiema omawianymi instytucjami w praktyce zaczęły pojawiać się problemy dotyczące między innymi zakresu prawa do bycia zapomnianym wskazanym w RODO odnośnie do tego, czy obejmuje ono swoim zakresem na przykład dane udostępnione w ramach łańcucha bloków blockchain⁴³, czy też zatarcie skazania z wyroku karnego. Drugi z wymienionych aspektów był przedmiotem rozważań na gruncie niedawnego wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Hurbain p. Belgii*⁴⁴.

Stan faktyczny w tej sprawie kształtował się następująco: w 1994 r. został na łamach belgijskiego dziennika „Le Soir” opublikowany artykuł, w którym opisano wypadek samochodowy, w którym zginęły dwie osoby (w artykule wskazano także na dane osobowe sprawcy wypadku – tj. jego imię i nazwisko). Sprawca wypadku odbył karę pozbawienia wolności i skazanie uległo zatarcu w 2006 r. Mimo tego, w 2008 r. powstało elektroniczne wydanie tego dziennika wraz z jego archiwalnymi egzemplarzami i w tych wydaniach można było w dalszym ciągu znaleźć dane kierowcy (sprawcy wypadku). Z uwagi na powyższe, zatarcie skazania oraz prawo do zapomnienia wynikające z RODO, kierowca wystąpił do sądu o nakazanie wydawcy zanonimizowania wskazanych

⁴² Wyrok WSA w Warszawie z 17 lipca 2008 r., VI SA/Wa 669/08, «Lex» nr 491336.

⁴³ M. DYMIŃSKI, D. FERENC, *RODO w łańcuchu bloków*, «Przegląd Prawa Publicznego» 6/2020, s. 58.

⁴⁴ Wyrok ETPC z 4 lipca 2023 r., 57292/16, «Lex» nr 3576612.

danych i usunięcia jego danych osobowych. Sąd nakazał wydawcy gazety zmianę tych danych i uznał roszczenie⁴⁵.

Skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wniósł wydawca gazety, który podniósł naruszenie prawa do dziennikarskiej wolności wyrażania opinii i rozpowszechniania informacji z art. 10 Konwencji o prawach człowieka⁴⁶. Według tego przepisu każda jednostka ma prawo do swobodnego wyrażania swoich opinii, włączając w to swobodę posiadania przekonań oraz dostęp do informacji i idei, bez ingerencji ze strony organów publicznych i niezależnie od granic państwowych. Ten zapis nie wyklucza uprawnienia państw do stosowania procedur zezwoleń w odniesieniu do działalności przedsiębiorstw radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych.

Europejski Trybunał Praw Człowieka na kanwie tej sprawy wskazał, że: „W odniesieniu do art. 10 Konwencji Układające się Państwa dysponują określonym marginesem uznania w zakresie oceny niezbędności i skali ingerencji w wolność wypowiedzi chronioną przez wskazany artykuł. Margines ten idzie jednakże w parze z kontrolą europejską obejmującą zarówno prawo, jak i decyzje stosujące prawo, nawet decyzje wydawane przez niezawisłe sądy”. Trybunał podkreślił, że uboczną rolą prasy jest również budowanie archiwów, a także że ograniczenia w zakresie wolności dziennikarskiej mogą wywołać efekt mrozący, do czego w swym orzecznictwie wielokrotnie się odwoływał⁴⁷, niemniej wskazał, że „prawo do utrzymywania archiwów online do dyspozycji ludności nie jest prawem bezwzględny. Należy je zrównoważyć z innymi prawami obecnymi w sprawie. W tym kontekście Trybunał jest zdania, iż kryteria, które muszą zostać spełnione przy umieszczeniu lub utrzymywaniu do dyspozycji ludności w Internecie publikacji

⁴⁵ K. WARECKA, *Po zatarciu skazania skazany ma prawo do zapomnienia. Omówienie wyroku ETPC z dnia 22 czerwca 2021 r., 57292/16 (Hurbain)*, «Lex/el.» 2021.

⁴⁶ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

⁴⁷ Zob. np. wyrok ETPC z 7 marca 2019 r., 22350/13, «Lex» nr 2628539; wyrok ETPC z 16 marca 2017 r., 58493/13, «Lex» nr 2248799; wyrok ETPC z 3 maja 2022 r., 18079/15, «Lex» nr 3338862; wyrok ETPC z 5 kwietnia 2022 r., 28470/12, «Lex» nr 3328926.

archiwalnej, są co do zasady takie same, jak kryteria stosowane przez Trybunał w przypadku publikacji pierwotnej. Część z nich, jednakże, może mieć mniejsze znaczenie, zważywszy na okoliczności danej sprawy i na wpływ czasu”. Trybunał w ślad za sądami belgijskimi uznał, że utrzymywanie artykułu dotyczącego zdarzenia sprzed 20 lat i upublicznienie danych osoby, która nie jest osobą publiczną, nie przedstawia żadnej wartości dodanej. Trybunał podniósł, że po pewnym czasie w interesie osoby skazanej może być unikanie dalszej konfrontacji z jej przeszłością kryminalną, zwłaszcza z myślą o jej reintegracji społecznej. Gdy osoba nieznaną staje się rozpoznawalna z powodu popełnienia przestępstw lub w trakcie procesu sądowego, ta rozpoznawalność może z czasem zanikać. Interes publiczny w procesach karnych jest zmienny. Dlatego też prawo do bycia zapomnianym może czasami zapewnić osobie prawo do odzyskania statusu anonimowej jednostki. Ponownie, istotną rolę odgrywa czas. Mając to na względzie, a także fakt, że samo wpisanie w wyszukiwarkę Google danych sprawcy od razu prowadzi osobę wyszukującą do wskazanego artykułu z wypadku, Trybunał uznał, iż utrzymywanie online ma taki charakter, że szkodzi dobremu imieniu skazanego. Takie rozwiązanie było sprzeczne z prawem do zapomnienia na gruncie RODO i sprzeczne z sensem zatarcia skazania, tworząc swoistą wirtualną kartotekę karną dla sprawców (mimo zatarcia ich kar). Wobec tego, ETPC uznał, że zastosowane przez sądy krajowe środki prowadzące do tego, że artykuł może zostać w sieci, natomiast musi zostać zanonimizowany i dane kierowcy po zatarciu kary z niego usunięte, nie prowadzą do naruszenia art. 10 konwencji.

W ocenie autorów niniejszego artykułu w tym przypadku widoczne są zatem zależności pomiędzy zatarciem skazania a instytucją prawa do zapomnienia na gruncie RODO, a każdy człowiek mimo popełnionych wcześniej błędów posiada prawo do „nowego startu”, zwłaszcza gdy kary za popełnione przez niego czyny uległy już zatarciu. Z uwagi na to, można wskazać, że RODO daje normatywne narzędzia wymuszające wyegzekwowanie zatarcia skazania także w sieci⁴⁸. Z wyroku tego

⁴⁸ <https://criminalfuture.com/czy-rodopomoze-wyegzekwowac-zatarcie-skazania-w-internecie/> [dostęp 22 listopada 2023 r.].

wynika, że wyjątek określony w art. 17 ust. 3 lit. a RODO nie ma bezwzględniego charakteru i prawo do wolności informacji musi ustępować prawu do bycia zapomnianym w sytuacji, w której interes publiczny nie uzasadnia ponownego przytaczania zdarzeń sprzed wielu lat⁴⁹.

5. STANOWISKO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO CO DO ZATARCIA SKAZANIA

Jak wskazywano wyżej, zagadnienie dotyczące zatarcia skazania było także niedawno przedmiotem rozważań Trybunału Konstytucyjnego. Skarżący kwestionował przed Trybunałem zgodność z Konstytucją art. 106a k.k. wyłączającego możliwość zatarcia skazania w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, jeżeli pokrzywdzony był małoletnim poniżej lat 15. Artykuł ten wyłącza możliwość zatarcia skazania nie tylko na wniosek skazanego w trybie art. 107 § 2 k.k., lecz także możliwość zatarcia w ogóle. Pod kątem tego rozwiązania w doktrynie wyrażano wiele głosów krytycznych, wskazując, że „zdecydowanie od systemowych założeń instytucji zatarcia skazania przewidujących, że czas potrzebny do zatarcia skazania zależy od wysokości zagrożenia karnego, a nie od rodzaju naruszonych dóbr prawnych”⁵⁰. Grzegorz Bogdan wskazuje trafnie na tym tle, że „rezygnacja z zatarcia skazania budzi wątpliwości w myśl zasady humanitaryzmu opisanej w art. 3. Podkreślenia wymaga, że za odstąpieniem od zatarcia skazania przemawiają pewne względy natury praktycznej. Intencją ustawodawcy było zapewne utrwalenie stygmatyzacji pewnych kategorii sprawców, którzy mimo upływu czasu wciąż stanowią realne zagrożenie dla porządku prawnego. Ograniczenie omawianej dyspozycji do sprawców przestępstw skierowanych przeciwko małoletnim sugeruje, że intencją ustawodawcy była ochrona potencjalnych ofiar

⁴⁹ P. FAJGIELSKI, *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych*, s. 302.

⁵⁰ R. KRAJEWSKI, *Wyłączenie zatarcia skazania za niektóre przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności*, «Palestra» 7-8/2017, s. 15.

osób dotkniętych pedofilią. Rozumiejąc intencje ustawodawcy, należy wskazać, że zakres instytucji wprowadzonej do art. 106a jest stanowczo zbyt szeroki. Z dobrodziejstwa zatarcia skazania nie mogą również skorzystać ci sprawcy, którzy w wyniku zastosowania rozmaitych oddziaływań terapeutycznych nie stanowią już zagrożenia dla małoletnich. Co więcej, nie każdy sprawca czynu zabronionego opisanego w rozdziale XXV, a skierowanego przeciwko małoletniemu, musi być osobą o skłonnościach pedofilskich⁵¹. Również Katarzyna Banasik podnosi wątpliwości co do zgodności z Konstytucją art. 106a k.k.⁵²

Wątpliwości tych nie podzielił jednak Trybunał Konstytucyjny w wyroku SK 26/16⁵³. Skarga konstytucyjna została wniesiona na tle stanu faktycznego, w którym skarżący w 2007 r. został skazany na karę pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 200 § 1 k.k. polegające na uśiłowaniu doprowadzenia do innej czynności seksualnej małoletniego poniżej lat 15, która to kara została objęta następnie karą łączną i wykonana. Skarżący w 2015 r. wniósł o zatarcie skazania, gdyż ubiegał się o pracę w firmie ochroniarskiej, gdzie wymagane jest zaświadczenie o niekaralności. Wniosek ten nie został uwzględniony przez sądy obu instancji z uwagi na art. 106a k.k. Trybunał Konstytucyjny wskazał, że podobne rozwiązanie dotyczące niedopuszczalności zatarcia skazania niektórych przestępstw seksualnych przewiduje ustawodawstwo Irlandii, zaś w Słowenii i Danii po zatarciu skazania dane te przechowywane są w specjalnym rejestrze. Trybunał stwierdził, że wskazana regulacja jest precyzyjna i wyraźna, przez co nie narusza standardu z art. 2 Konstytucji RP, a także że „przyjętym przez ustawodawcę w art. 106a k.k. celem jest ochrona określonej wartości w postaci dobra dziecka (małoletniego) przez prawo do informacji o osobach, które zostały skazane za przestępstwa wobec małoletnich na tle seksualnym. W ślad za wyrokiem TK z 28 kwietnia 2003 r. (K 18/02)⁵⁴ należy przypomnieć, że

⁵¹ G. BOGDAN, *Komentarz do art. 106a*, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, I.2: *Komentarz do art. 53-116*, red. W. WRÓBEL, A. ZOLL, Warszawa 2016, s. 868.

⁵² K. BANASIK, *Zatarcie skazania za przestępstwa o charakterze seksualnym*, «PiP» 9/2019, s. 100.

⁵³ Wyrok TK z 16 grudnia 2020 r., SK 26/16, «Lex» nr 3098423.

⁵⁴ «OTK ZU» 4/A/2003, poz. 32.

„dobro dziecka stanowi swoistą konstytucyjną klauzulę generalną, której rekonstrukcja powinna się odbywać poprzez odwołanie do aksjologii konstytucyjnej i ogólnych założeń systemowych. Nakaz ochrony dobra dziecka stanowi podstawową, nadrzędną zasadę polskiego systemu prawnego; pojęcie „praw dziecka” w przepisach Konstytucji należy rozumieć jako nakaz zapewnienia ochrony interesów małoletniego, który w praktyce sam może jej dochodzić w bardzo ograniczonym zakresie. Dobro dziecka jest również tą wartością, która determinuje kształt innych rozwiązań instytucjonalnych”. W konsekwencji TK stwierdził, że „zasady godności ludzkiej (art. 30 Konstytucji) oraz humanitarnego traktowania (art. 40 zdanie pierwsze Konstytucji) są podstawowymi prawami państwa demokratycznego, jednakże nie mogą stanowić *sui generis* środka do uchylenia się przez jednostkę od – szeroko ujmowanej – sankcji za popełnienie przestępstwa, zwłaszcza gdy dobrem chronionym jest małoletni. Ponadto status osoby karanej nie wynika z wyłączenia zatarcia skazania, lecz z faktu, że wobec jednostki wydano wyrok uznający jej winę odnośnie do określonego czynu przeciwko wolności seksualnej i obyczajności małoletniego i w związku z tym wymierzono przepisaną prawem sankcję”.

Trybunał odwołał się także do ustawodawstwa unijnego i odwołując się do wyroku TSUE⁵⁵ wydanego w oparciu o poprzedzającą RODO dyrektywę 95/46⁵⁶, wskazał, że prawo do bycia zapomnianym nie ma charakteru bezwzględnego, jeśli ze szczególnych powodów należałoby uznać, iż ingerencja w prawa podstawowe jednostki jest uzasadniona nadrzędnym interesem odnośnego kręgu odbiorców, polegającym na posiadaniu dostępu do określonej informacji. Analogicznie obecnie rozporządzenie RODO w art. 17 ust. 1 pkt 1 *a contrario* przewiduje, że dane osobowe nie podlegają usunięciu, jeśli ich przetwarzanie jest niezbędne do celów, w których zostały zebrane lub w inny sposób przetwarzane. Co jednak istotne, do wydanego wyroku zgłoszono zdanie odrębne sędziego Trybunału Andrzeja Zielonackiego, który wskazał, że art.

⁵⁵ Wyrok TS z 13 maja 2014 r., C-131/12, «Lex» nr 1455816.

⁵⁶ Dyrektywa 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych (Dz. Urz. UE L 281 z 1995 r., poz. 31).

106a k.k. „jest niezgodny z art. 2 Konstytucji w aspekcie zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady poprawnej legislacji”. Na uzasadnienie tego stanowiska stwierdził, że „Skoro [ustawodawca – D.Ch., J.K.] zdecydował się na utrzymanie w kodeksie karnym z 1997 r. instytucji zatarcia skazania z mocy prawa wobec wszystkich typów przestępstw, to tworzenie w późniejszym czasie «wyłomów» (abstrahując od intencji, jakie im przyświecały) uważam za naruszenie standardu konstytucyjnego, który wynika z art. 2 ustawy zasadniczej. Ustawodawca powinien zdecydować: albo niech zniesie instytucję zatarcia skazania w ogóle, albo niech nie tworzy od niej żadnych wyjątków”. Pogląd ten jednak trudno podzielić, bowiem z art. 2 Konstytucji nie można wyprowadzić zakazu względem ustawodawcy tworzenia przepisów o charakterze wyjątkowym, które miałyby być uchwalone później niż przepis ogólny. Ustawodawstwo, w tym także karne, pełne jest wszak przykładów, w których później dodany przepis szczególnie wyłącza stosowania przepisu ogólnego.

Trybunał Konstytucyjny zdecydował się jednak w oparciu o art. 35 ust. 1 ustawy o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym⁵⁷ na wydanie postanowienia sygnalizacyjnego, w którym zwrócił Sejmowi uwagę na konieczność nowelizacji art. 106a k.k.⁵⁸ W postanowieniu tym Trybunał wskazał, że ustanowienie wyjątków od zatarcia skazania należy do ustawodawcy pozytywnego, a Trybunał potwierdził co do zasady dopuszczalność ustawowego wyłączenia zatarcia skazania, niemniej „W ocenie Trybunału ustawodawca powinien jednak odstąpić od swoistego «automatyzmu» art. 106a k.k. w odniesieniu do spraw nietypowych, a które znane są judykaturze karnej. Chodzi tu przede wszystkim o sytuacje, gdy formalnie doszło do przestępstwa z art. 200 § 1 k.k., jednakże były to:

- obcowanie płciowe lub inna czynność seksualna pomiędzy młodocianym (np. siedemnastolatkiem) a osobą prawie piętnastoletnią za obopólną, świadomą zgodą,

⁵⁷ Ustawa z 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (tekst jedn. Dz. U. z 2019 r. poz. 2393).

⁵⁸ Postanowienie TK z 16 grudnia 2020 r., S 4/20, «Lex» nr 3098478.

- obcowanie płciowe lub inna czynność seksualna pomiędzy pełnoletnim a osobą poniżej piętnastego roku życia za obopólną, świadomą zgodą, w sytuacji gdy osoba nieletnia świadomie wprowadziła w błąd odnośnie do swojego wieku, zaś jej warunki psychofizyczne uzasadniały przeświadczenie, że ukończyła piętnaście lat”. Tym samym Trybunał wprost potwierdził przywołane powyżej stanowiska doktryny wskazujące na niezgodność z Konstytucją tej regulacji. Uczynił to jednak nie w wyroku, w którym oparł się na ogólnych klauzulach generalnych, ale dopiero w postanowieniu sygnalizacyjnym, wskazując konkretne przypadki, w których ustawowe wyłączenie zatarcia skazania według Trybunału jest wątpliwe. Jest to zabieg niezrozumiały, gdyż TK stwierdza zgodność przepisu z Konstytucją, by po chwili wyrazić daleko idące wątpliwości do jego funkcjonowania.

7. WNIOSKI

Prawo do zapomnienia daje osobom prawo do żądania od administratora danych usunięcia ich danych osobowych. Właściwie implementowane prawo do zapomnienia pozwala jednostkom na usunięcie swoich danych, gdy nie są już one potrzebne do celów, dla których zostały zebrane, lub gdy osoba wycofała zgodę na przetwarzanie danych. Prawo to ma na celu umożliwienie osobom kontrolowania swoich danych w erze cyfrowej oraz na przywrócenie pewnego poziomu prywatności. Natomiast zatarcie skazania, istniejące w ramach przepisów prawa karnego w wielu jurysdykcjach, w tym w Polsce, pozwala osobom skazanym na swego rodzaju rehabilitację po odbyciu kary. Warunki zatarcia różnią się w zależności od kraju, ale zazwyczaj obejmują upływanie określonego okresu od odbycia kary i brak ponownego popełnienia przestępstwa. W niektórych jednak przypadkach zatarcie skazania zostaje wyłączone, tak jak w przypadku niektórych przestępstw seksualnych, o czym stanowi art. 106a k.k.

Prawo do zapomnienia i zatarcie skazania mają kilka cech wspólnych i rozbieżnych. Prawo do zapomnienia dotyczy ochrony danych

osobowych i umożliwi osobom kontrolowanie swoich danych w sieci. Zatarcie skazania z kolei nakierowane jest na restytucję w obliczu prawa. Poza tym prawo do zapomnienia dotyczy usuwania danych osobowych z baz danych i źródeł internetowych, a zatarcie skazania dotyczy przywrócenia pewnych praw osobom skazanym, aby ułatwić ich reintegrację społeczną po odbyciu kary. Ponadto, prawo do zapomnienia ma na celu ochronę prywatności i kontroli nad danymi osobowymi, natomiast zatarcie skazania ma na celu umożliwienie osobom skazanym reintegrację społeczną po odbyciu kary.

Prawo do zapomnienia i zatarcie skazania mają na celu ochronę praw jednostek, ale w odmiennych kontekstach. Mimo tego, jak zostało wskazane w wyroku ETPC, w pewnych momentach i sytuacjach prawnych dochodzi do ich swoistego zbiegu oraz połączenia. Po pierwsze, obie instytucje opierają się bowiem na idei ochrony prywatności jednostek oraz zapewnienia im drugiej szansy. Prawo do zapomnienia chroni dane osobowe przed długotrwałymi skutkami, podobnie jak zatarcie skazania pomaga osobom skazanym w odzyskaniu statusu niekaranej osoby. Po drugie, zarówno prawo do zapomnienia, jak i zatarcie skazania regulują dostęp do informacji. W przypadku prawa do zapomnienia ogranicza się dostępność niektórych danych osobowych. W przypadku zatarcia skazania, usuwa się skazanie z rejestrów przestępstw, co ogranicza dostęp do tych informacji. Po trzecie w obu przypadkach ważne jest uwzględnienie kontekstu. Prawo do zapomnienia pozwala na żądanie usunięcia danych, gdy nie są już potrzebne lub były przetwarzane niezgodnie z prawem. Zatarcie skazania jest możliwe po spełnieniu określonych warunków, które zwykle uwzględniają czas od popełnienia przestępstwa oraz dalsze zachowanie skazanej osoby.

Mając powyższe na względzie, należy potwierdzić hipotezę roboczą postawioną we wprowadzeniu i wskazać, że prawo do zapomnienia wynikające z przepisów dotyczących ochrony danych osobowych obejmuje swoim zakresem także prawo do zatarcia skazania i anonimizacji danych osobowych byłego sprawcy. Obydwie te instytucje dają zatem takim osobom szansę na rozpoczęcie nowego etapu w życiu z „czystą kartą”. Prawo do zapomnienia nie ma jednak bezwzględnego charakteru i w określonych wypadkach może być wyłączone na poziomie

ustawodawstwa wyłączonego lub ograniczonego możliwość zatarcia skazania.

PRAWO DO BYCIA ZAPOMNIANYM A ZATARCIE SKAZANIA

Streszczenie

Prawo do bycia zapomnianym oraz zatarcie skazania mają swoje źródło w prawie ochrony danych osobowych oraz w prawie karnym. Pomimo tego, że oba pojęcia dotyczą ochrony praw jednostek, są związane z różnymi kontekstami i mają odmienne implikacje. Zależności pomiędzy tymi dwiema instytucjami były przedmiotem rozważań między innymi na gruncie wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 22 czerwca 2021 r. (skarga nr 57292/16, sprawa *Hurbain p. Belgii*). Celem artykułu jest wskazanie, czy prawo do bycia zapomnianym wynikające z RODO może stanowić podstawę na przykład do usunięcia danych osobowych sprawy z artykułu prasowego po upływie okresu zatarcia skazania. Podstawowy problem badawczy na gruncie opracowania stanowi to, jakie są wzajemne relacje pomiędzy prawem do bycia zapomnianym na gruncie RODO a zatarciem skazania uregulowanym w krajowym porządku prawnym. Hipoteza robocza na gruncie niniejszego artykułu została opracowana w ten sposób, że prawo do zapomnienia wynikające z przepisów dotyczących ochrony danych osobowych obejmuje swoim zakresem także prawo do zatarcia skazania i anonimizacji danych osobowych byłego sprawcy.

THE “RIGHT TO BE FORGOTTEN” AND HAVING THE RECORD OF A CONVICTION SPENT OR EXPUNGED

Summary

The legal sources of a person’s “right to be forgotten” and having the record of a conviction spent or expunged go back the right to have personal data protected and criminal law. Although the two concepts concern the protection of individual rights, they are associated with different contexts and carry different implications. The relationship between these two institutions was considered by the European Court of Human Rights in its judgment of June 22, 2021 (57292/16, *Hurbain v. Belgium*). The aim of this article is to determine whether an offender’s right to have a conviction spent or expunged under the General Data Protection Regulation may constitute the grounds to have their personal data anonymised in a newspaper article published after the expungement period. The basic research problem

addressed in this article is the relationship between “the right to be forgotten” under the GDPR and the expungement of a conviction as regulated by the legislation of a given country. We adopt a working hypothesis that offenders’ “right to be forgotten” resulting from the provisions for the protection of personal data includes the right to have their conviction expunged and their personal data anonymised.

Słowa kluczowe: ochrona danych osobowych; zatarcie skazania; prawo do bycia zapomnianym; wolność słowa.

Keywords: protection of personal data; expungement of a conviction; the right to be forgotten; freedom of speech.

Literatura

- BANASIK K., *Istota zatarcia skazania*, «Wojskowy Przegląd Prawniczy» 2/2017, s. 36-49.
- BANASIK K., *Zatarcie skazania w angielskim prawie karnym*, «PiP» 4/2018, s. 114-125.
- BANASIK K., *Zatarcie skazania za przestępstwa o charakterze seksualnym*, «PiP» 9/2019, s. 95-105.
- BAROWICZ M., *RODO w spółkach kapitałowych z uwzględnieniem uwarunkowań zagrożenia epidemicznego COVID-19*, «Przegląd Prawa Handlowego» 3/2021, s. 22-31.
- BOGDAN G., *Komentarz do art. 106a*, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, I.2: *Komentarz do art. 53-116*, red. W. WRÓBEL, A. ZOLL, Warszawa 2016, s. 867-869.
- CIUĆKOWSKA K., SOSNOWSKI P., *Zakres terytorialny prawa do bycia zapomnianym. Glosa do wyroku TS z dnia 24 września 2019 r., C-507/17*, «Glosa» 2/2022, s. 127-136.
- CZERNIAWSKI M., *Komentarz do art. 17*, [w:] *RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz*, red. E. BIELAK-JOMAA, D. LUBASZ, Warszawa 2018, s. 522-530.
- DYMIŃSKI M., FERENC D., *RODO w łańcuchu bloków*, «Przegląd Prawa Publicznego» 6/2020, s. 7-23.
- FAJGIELSKI P., *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, Warszawa 2022.
- FAJGIELSKI P., *Unijna reforma ochrony danych osobowych a działalność urzędów stanu cywilnego*, «Metryka» 2/2017, s. 99-108.
- GLOBOCNIK J., *The Right to Be Forgotten is Taking Shape: CJEU Judgments in GC and Others (C-136/17) and Google v CNIL (C-507/17)*, «GRUR International» 4/2020, s. 380-388.
- GLUMIŃSKA-PAWLIC J., BIELECKA D., DERELA K., GRZYBCZYK P., HOFMAN A., MARKOWICZ J., MIKUŁA M., MROZIŃSKA A., OLEŚ A., ORPIK K., SIKORSKI J., ZARZYCKI Ł., *Jakie uprawnienia przysługują osobom, których dane dotyczą?*

- [w:] *Działalność gospodarcza w sektorze MŚP. Praktyczne aspekty tworzenia, funkcjonowania i likwidacji przedsiębiorstwa*, red. J. GLUMIŃSKA-PAWLIC, Warszawa 2020, s. 316-319.
- KRAJEWSKI R., *Wyłączenie zatarcia skazania za niektóre przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności*, «Palestra» 7-8/2017, s. 11-18.
- KRAJEWSKI R., *Zatarcie skazania w prawie karnym*, «PiP» 11/2007, s. 102-112.
- KWIATKOWSKI D., *Problematyka wydawania przez sąd karny postanowień o zatarciu skazania z mocy prawa*, «Przegląd Sądowy» 7-8/2022, s. 141-151.
- ŁAKOMIEC K., *Konstytucyjna ochrona prywatności. Dane dotyczące zdrowia*, Warszawa 2020.
- MOJSKI W., *Konstytucyjna ochrona wolności wypowiedzi w Polsce*, Lublin 2014.
- NASIADKA Ł., *Prawo do bycia zapomnianym w perspektywie przetwarzania danych osobowych*, «Studia Prawa Publicznego» 2/2013, s. 77-94.
- PADOVA Y., *Is the right to be forgotten a universal, regional, or 'glocal' right*, «International Data Privacy Law» 9/2019, s. 1-15.
- PIECH M., *Pośrednicy internetowi w prawie Unii Europejskiej. Rola i obowiązki wobec treści użytkownikó*w, Warszawa 2019.
- PILIKOWSKI T., *Zatarcie skazania jako zdarzenia prawnego*, «Prokuratura i Prawo» 9/2021, s. 90-103.
- ROJSZCZAK M., *Ochrona prywatności w cyberprzestrzeni z uwzględnieniem zagrożeń wynikających z nowych technik przetwarzania informacji*, Warszawa 2019.
- SIENKIEWICZ Z., *Nauka o karze, środkach karnych i zasadach wymiaru*, [w:] *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, red. M. BOJARSKI, Warszawa 2020, s. 353-404.
- STEFAŃSKA B., *Skutki zatarcia skazania*, «Prokuratura i Prawo» 10/2007, s. 55-57.
- STEFAŃSKA B.J., *Zatarcie skazania z mocy prawa*, «Prokuratura i Prawo» 2/2008, s. 62-82.
- STEFAŃSKA B., *Zatarcie skazania*, Warszawa 2014.
- SZUSTAKIEWICZ P., *Ochrona danych osobowych w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego po czterech latach od wejścia w życie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)*, «Wojskowy Przegląd Prawniczy» 4/2022, s. 40-55.
- WARECKA K., *Po zatarciu skazania skazany ma prawo do zapomnienia. Omówienie wyroku ETPC z dnia 22 czerwca 2021 r., 57292/16 (Hurbain)*, «Lex/el.» 2021.
- WARYLEWSKI J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2020.
- WILK L., *Komentarz do art. 106*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. FILAR, Warszawa 2016, s. 751-755.